

בפתח האוצר

ברוך אלוקינו שבראנו לכבודו ונתן לנו תורת אמת, שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, לעמוד בשערי הכרך הראשון של המפעל הכביר והנשגב 'אוצר מפרשי התורה', הרואה אור במסגרת מפעלי ה'אוצרות' שע"י 'מכון ירושלים'.

הספרות הפרשנית על התורה שבכתב רחבה היא מני ים, ועל כל תג ותג שבה נכתבו תלי תלים של חידושים וביאורים, הגיגים ופירושים. ספרות זו אינה תחומה בתחום פרשני המקרא בלבד, כי אם מבצבצת ועולה מכל מרחבי הספרות התורנית, ספרי דרוש ואגדה, הגות ומחשבה, מפרשי הש"ס ומדרשי חז"ל, ספרי שו"ת והלכה ועוד. אף הביאורים הנמצאים בדברי פרשני התורה, ראשונים ואחרונים, לעתים אינם מופיעים על אתר, כי אם על פסוק אחר או בפרשה אחרת.

ברכה מרובה ומשופעת זו גורמת בעטיה, כי ללומדי התורה בעיון, כמו גם ללומדי פרשת השבוע, אין כל אפשרות ללמוד ולהבין את פסוקי התורה עם דברי רבותינו המפרשים ולעמוד על בוריים, הן מפאת ההיקף העצום של החומר, הן מכך שרבים מהפירושים והביאורים אינם מצויים בסמיכות לפסוק הנלמד, והן מכך שרבים מפירושי רבותינו הינם יקרי המציאות, ואינם מצויים אף בשערים המצויינים בהלכה.

על כן מה נכבד הוא היום, יום בשורה לכל אוהבי ושוחרי התורה, עת זוכים אנו להביא בפניהם יצירה זו, ספר המגיש בפני הלומדים והמעיינים את הספרות הפרשנית על פסוקי התורה תחת קורת גג אחת, בשפה ברורה ובהירה. בזה הספר יוכלו למצוא בנקל את פירושי וביאורי הכתובים על פי פשוטו של מקרא, כפי שנתבארו ונתפרשו בידי רבותינו גדולי הדורות, ואת התשובות לאותן השאלות העשויות להתעורר בלימוד התורה שבכתב.

זכה דורנו, ובעשרות השנים האחרונות התעשרה הספריה התורנית ביצירות פאר רבות, המכנסות ומאספות בתוכן את אוצרות התורה. מהן שנכתבו באופן נרחב, הן על מסכתות הש"ס כאוצר מפרשי התלמוד, והן על ערכים תלמודיים, סדר השלחן ערוך, מדרשי חז"ל ועוד. מהן שנכתבו באופן פרטני על נושא מסויים, בהלכה או באגדה. ומהן שקיבצו כעמיר גורנה לקט של דרושים ורמזים, פרפראות ופולפולים וכו' על התורה, על המועדים ועוד. עתה, זוכים אנו לראשונה ליצירת פאר זו על התורה שבכתב, תורת ה' תמימה, אשר בה כונסו בחכמה ובתבונה רבה כל אשר הונף ואשר הורם מתוך ספריהם וחיבוריהם של רבותינו הראשונים והאחרונים בביאור המקראות.

...

"יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי – מה מטר אחד הוא, ויורד על האילנות ונותן בהם מטעמים לכל אחד ואחד לפי מה שהם: בגפן לפי מה שהוא, בזית לפי מה שהוא, בתאנה לפי מה שהיא. כך דברי תורה כולם אחת... מה טל כל העולם כולו שמחים בו, אף דברי תורה כל העולם כולו שמחים בו" (ספרי דברים פרשת האזינו).

הספר 'אוצר מפרשי התורה' אחד הוא, אם כי תורתם של רבים, רבותינו גדולי הדורות אסופים ומוסברים בו. אחד הוא הספר, אם כי עמלם בתורה של עורכים רבים, תלמידי חכמים מופלגים, העוסקים ביצירתו כלול בו. אחד הוא הספר הזה, וכשהוא עולה אל לומדי התורה, הוא נותן את

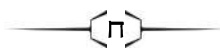
המטעמים שבו לכל אחד ואחד לפי מה שהוא: לגדולי התורה לפי מה שהם, ללומדי התורה שבכתב בעיון לפי מה שהם, למלמדים למורים ולמורות לפי מה שהם, ללומדי פרשת השבוע לפי מה שהם, לתלמידים ותלמידות לפי מה שהם, כל אחד ואחד לפי מה שהוא, מקבל ממנו את מטעמיו. כמטר הזה היורד על הגפן הזית והתאנה הללו, אחד הוא המטר, והוא יורד על כולם יחד ואת מטעמיו הוא נותן לכל אחד ואחד לפי מה שהוא, והטעם הניתן על ידו בפרי, הוא בכל פרי ופרי לטעמו של אותו פרי. וכטל הזה, אשר "כל העולם כולו שמחים בו" – גם באוצר זה הכל שמחים, שכן "תורת ה' תמימה משיבת נפש", ככל שנזכה להרבות את ה'תמימה' בהבנת התורה בלב כל אחד ואחד, כן תגדל אצלו ה'משיבת נפש'.

...

אוצר מפרשי התורה הינו בנין ההולך ונבנה על פי מגמות מפורטות ומדויקות, על מנת לאצור, לכנוס ולמצות בתוכו את אותם אוצרות יקרי ערך אשר למענם נבנה. מלאכת בניית האוצר הינה מלאכת יצירה מעשה אומן, מהמלאכות הקשות והמורכבות ביותר בשדה היצירה התורנית, הכוללת את חיפוש ואיתור החומר העצום, מיונו ומיפוי, לימודו וביורו בעיון ובעמקות, כתיבתו סידורו ועריכתו. מקצת מהמגמות אשר הנחו את בוני האוצר, הינן כדלהלן:

- האוצר מכיל את אשר נתבאר בדברי חז"ל ובדברי רבותינו הראשונים והאחרונים בפשוטו של מקרא בלבד, ללא דרושים ורמזים, פרפראות ופולפולים, חסידות ומוסר, גימטריאות ומשלים וכו'. האוצר מכיל אף את ביאור הענינים הנוגעים במישרין לפשוטו של מקרא, ואמור להסיר כל קושי או אי הבנה בפסוקים, אך אינו מחוייב לבאר כל דיבור של רש"י, ובוודאי שלא כל מאמר חז"ל הנוגע לפסוק.
- החומר הרב המכונס באוצר כתוב וערוך בצורה מתומצתת ככל הניתן, לצד ניסיון לשמר את לשונות המפרשים ככל האפשר, אך מאידך, האוצר מנוסח ומסוגן באופן ברור ובהיר, על פי כללי כתיבה ברורים ואחידים, כדי שהלימוד בו יהא קולח ומוכן.
- מחשבה מרובה ניתנה למיקום הצגת הדברים. כלומר, להציב את הביאור או את הקושיה במקום שהלומד או המעיין יחפשו את מבוקשם, לעתים בתחילת העניין, לעתים באמצעו בסמוך למילות הכתוב הנוגעות אליו, ולעתים רק בסוף העניין.
- כאשר ישנם מספר ביאורים, סודרו הדברים בצורה הגיונית, על פי סדר הדורות, קירבתם לפשט וכו'. אמנם, כאשר ישנן מספר קבוצות של פירושים וביאורים, וכל קבוצה כוללת בתוכה מספר פירושים דומים או משלימים, רוכזו הפירושים על פי משפחותיהם וענפיהם. ככלל, לא הובא מספר רב מדי של פירושים וביאורים או תירוצים, אלא נבררו בשיקול הדעת הפירושים העיקריים ובמידת הצורך צוינו פירושים נוספים בהערות.
- בענינים מורכבים ביותר שפרטיהם מתפרשים על פני מספר פסוקים ופרשיות, כדוגמת שיטות הראשונים בימי המבול או עשרת הנסיונות של אאע"ה, לא הובאו מכלול הדברים באוצר כדי שלא לפגום בשטף ובקילוח הדברים, אלא הוצבו בפני עצמם כנספחים בסוף הכרך.
- ההערות נועדו לציין את מקורות הביאורים המובאים למעלה, ועל פי מידת הצורך אף להוסיף ביאורים נוספים או צדדיים, וכן הרחבות על הביאור המובא למעלה. כמו כן, לעתים באו בהערות ציונים והפניות לפירושים וביאורים המרחיבים את דעת הלומדים ויש בהם תועלת להבנת הפסוקים, אף שאינם ממוקדים בפשט הכתוב.

...

לצד אוצר מפרשי התורה הותרנו על מקומו ועל דוכנו את פירוש רש"י, על אף שמרבית דבריו מובאים ובלולים בתוך האוצר, מחמת מעמדו המופלג כגדול פרשני התורה, כמו שכתב הרמב"ן בהקדמת פירושו "פירושי רש"י עטרת צבי וצפירת תפארה...לו משפט הבכורה". ובשלחן ערוך [אורח חיים רפה, ב] פסק, "אם למד הפרשה בפרוש רש"י חשוב כמו תרגום". תשואות הן למכון עוז והדר, על שהואילו למסור לנו את מהדורת פירש"י המתוקנת והמושלמת שבהוצאתם.

...

בפתח המפעל אעלה את זכרו של מחולל האוצר, אשר לפני כחמישים שנה, ללא מאגרים ממוחשבים וללא כל קידמה טכנולוגית, הגה ויזם את 'אוצר מפרשי התלמוד' והוציא רעיון כביר זה מן הכח אל הפועל, ה"ה אאמו"ר זצ"ל, ראש המכון ומייסדו. מפעל נשגב זה של 'אוצר מפרשי התורה', כמו כל מפעלי המכון, הינו המשך ישיר לחזונו המופלא ולעשייתו הברוכה להגדיל תורה ולהאדירה.

יעמוד על הברכה ידיד יקר ונעלה איש אשר רוח בו הרב מאיר הירשמן שליט"א, אשר הגה את הרעיון המופלא ופועל ללא לאות להצלחתו ולשגשוגו של המפעל, ובכל עת עוזר ומסייע בעצה ובתושיה, בעידוד ובתמיכה.

עריכת הספר התבצעה על ידי חבורת תלמידי חכמים מופלגים, אשר בכשרון רב ובתבונה מרובה עמלו ויגעו על איתור החומר הרב, מיונו ומיפוי, סידורו ועריכתו, ויחדיו בנו והקימו את בנין הפאר של 'אוצר מפרשי התורה'. ברכה ויקר לכל חברי המערכת, העורכים והמבקרים, אשר השכילו להוציא מתחת ידם יצירה הדורה ומושלמת, ובראשם ידידי היקר הרב חנוך רוזנברג שליט"א, אשר בטוב טעמו וברוחב בינתו ניצח על כל המלאכה במסירות ובהתמדה.

זכות התורה תעמוד לכל העוזרים והמסייעים בזה ובבא, ויהי נועם ה' עלינו ומעשה ידינו יכוננו, אמן.

משה בוקסבוים

מנהל המכון

ורחבה מני ים

אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי אמי, לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו עטרות ודיבן, שכל המשלים פרשיותיו עם הציבור, מאריכין לו ימיו ושנותיו (ברכות ח).

וכתב הרמב"ם (הלכות תפילה פרק יג הלכה כה) וכן נפסק בשולחן ערוך (סימן רפא סעיף א): "אף על פי שאדם שומע כל התורה כולה בכל שבת בציבור, חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבוע, סדר של אותה שבת, שניים מקרא ואחד תרגום".

לא רק מי שעסוק במלאכתו נצטוו להשלים פרשיותיו עם הציבור, אלא אף מי שתורתו אומנותו. "וששאלתם, תלמיד חכם שרוצה לשנות סדר לימודו שלו ואינו רוצה להסדיר פרשיותיו עם הציבור, האם רשאי לעשות כן.

"תשובה, כך אמרו חכמים, שאף על פי שהוא חושק בתלמודו, אל יפשע מלהשלים פרשיותיו עם הציבור" (תשובות הגאונים).

וכן פסק רבי משה פיינשטיין זצ"ל: "פשוט וברור כמו שלא נפטר שום אדם מכל מצווה דרבנן, בטענה שעוסק בתורה, כן לא נפטרו אף ממצווה זו" (אגרות משה אורח חיים חלק ה סימן יז).

ואחד תרגום. בשולחן ערוך (שם סעיף ב) הוסיף, "אם למד הפרשה בפירוש רש"י חשוב כמו תרגום. וירא שמים יקרא תרגום וגם פירוש רש"י".

...

כמה טעמים נאמרו בתקנה זו, שנוסחה על ידי הרמב"ם ובעקבותיו רבי יוסף קארו, בלשון חיוב, אך מה לנו טעם גדול יותר ממתיקות טעמה של תורה שבכתב, אותה קיבל משה בסיני מפי הגבורה ומלקרות הפרשה בערב שבת וביום השבת.

אכן אין לך אדם מישראל, איש או אישה, גדול או קטן, שאינו רואה ברכה לעצמו להשכיל בדברי תורה שבכתב ולמצוא בהם את חלקו.

אותיותיה תגיה ודקדוקיה לא פסקו מלהתפרש ולהידרש בידי חכמינו זכרונם לברכה ולאחריהם פרשני ודרשני הדורות, דור דור ודורשיו, עד לדורנו אנו.

...

מאז עמדי על דעתי נמשכתי אחר פירושי הראשונים בפשטי המקראות. הערותיהם, הארותיהם, רמזיהם, סגנונם, מקוריותם, דקות אבחנתם, היו לי לזמירות. פנינים רבים מספור נמצאים בין דבריהם שלפעמים באו בארוכה ולפעמים ברמיזה דקה.

יותר ממקרא אחד אי אפשר לעמוד על פשוטו ללא עיון במפרשי המקרא. כל לומד המבקש להעמיק ולהתענג בשבעים פניה של תורה, יודע עד כמה משימה נעימה זו ארוכה מארץ מידה ורחבה מני ים.

חלק הדרוש, מעצם מהותו, הוא כמים נובעים ומכעבעים שאין להם סוף. שערי דרוש לא ננעלו. כוחו של דרש גדול "להניח דעת התלמידים יגיעי הגלות והצרות, הקוראים בסדרים בשבתות ובמועדים, ולמשוך ליבם בפשטים ובקצת דברים נעימים לשומעים וליודעים חן" (פתיחת הרמב"ן על פירושו הגדול לתורה).

הפשט, לכאורה, כשמו כן הוא. פשוטו של דבר. אך רק לכאורה. כמה מאלפים דבריו הבהירים של רשב"ם, נכדו הגדול של ראש פרשני המקרא רש"י, על חשיבות פשוטו של מקרא, זניחת העיון בו דווקא על ידי תלמידי חכמים, ועד כמה הפשט כלל לא פשוט, כפי שנראה אולי במבט ראשון.

"ישכילו ויבינו אוהבי שכל מה שלימדונו רבותינו, כי אין מקרא יוצא מידי פשוטו (שבת סג). אף כי עיקרה של תורה באה ללמדנו ולהודיענו ברמיזת הפשט וההגדות וההלכות והדינים, ועל ידי אריכות הלשון ועל ידי שלושים ושתים מידות של ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי, ועל ידי שלש עשרה מידות של ר' ישמעאל, והראשונים מתוך חסידותם נתעסקו לנטות אחרי הדרשות שהן עיקר, ומתוך כך לא הורגלו בעומק פשוטו של מקרא.

"ולפי שאמרו חכמים אל תרבו בניכם בהגיון (ברכות כח:). וגם אמרו: העוסק במקרא מדה ואינה מדה, העוסק בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו (ב"מ לג.). ומתוך כך לא הורגלו כל כך בפשוטן של מקראות. וכדאמרינן במסכת שבת (סג.) הוינא בר תמני סרי שנין וגרסינן כולה תלמודא ולא הוה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו.

"וגם רבינו שלמה, אבי אמי, מאיר עיני גולה, שפירש תורה נביאים וכתובים, נתן לב לפרש פשוטו של מקרא. ואף אני שמואל ב"ר מאיר חתנו זצ"ל נתווכחתי עמו ולפניו והודה לי שאילו היה לו פנאי, היה צריך לעשות פירושים אחרים לפי הפשטות המתחדשים בכל יום. ועתה יראו המשכילים מה שפירשו הראשונים."

"הפשטות המתחדשים בכל יום" - - -

"הכל תלוי במזל ואפילו ספר תורה שבהיכל" (זוהר פרשת נשא). התברך דורנו בחיבורים ובליקוטים מצוינים כמעט בכל תחום. חיבורים רבים ואף ליקוטים מקיפים ראו אור עולם, אך על תורה כפשוטה - טרם נעשה מפעל ליקוט וריכוז של מיטב הפרשנים, בצורה תמציתית ושיטתית על כל פסוק ופסוק שבמקרא.

...

כאשר נהגה הרעיון על ידי ידידי צנא מלא ספרא הרב יעקב דוד הכהן שליט"א, לא נמצא מתאים לביצועו יותר ממכון ירושלים הוותיק בתחום. אתמחי גברי ואתמחי קמיעא בהוצאת וההדרת ספרים נכבדים, בעריכה מקצועית מוקפדת ועל כולנה מפעל 'אוצר מפרשי' התלמוד ועוד. אך טבעי היה להעמידם על המלאכה הכבירה. כל לומד וכל מעיין יבחין בגודל המשימה ובמורכבותה עליה שקדו מיטב הכוחות בתחום.

זכות גדולה היא לי שזכיתי ליטול חלק במלאכה. מודה אני לפניך ששמת חלקי בין יושבי בית מדרש גדול זה.

אמרי אינשי חמרא למרא טיבותא לשקיייה (בבא קמא צב:). הורי היקרים, אאמו"ר הגאון רבי משה יוסף הירשמן שליט"א, יושב בשבת תחכמוני בישיבת 'עץ חיים' למעלה מיובל שנים, שהנחני בדרך אמת לשקוד על התורה ומצוותיה, לשאת ולתת באמונה, ואמי מורת, מרת שרה תחי', שגידלה טיפחה וריבתה זרע ברך ה' במסירות ובתבונה. יאריך ה' שנותיהם בנעימים בבריות גופא ונהורא מעליא.

אשא תפילה לא-ל חי שנזכה להמשיך את המלאכה הגדולה ולהשלימה.

מאיר הירשמן